

Asia: VN/21702/2022

Hallituksen esitysluonnos esitutkinnan salassapitoperusteiden selkeyttämisestä

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Hallituksen esitysluonnos esitutkinnan salassapitoperusteiden selkeyttämisestä

Tavoitteet

Esityksen tavoitteena on esitutkinnan ja syyteharkinnan aikana ja sen jälkeen sovellettavien salassapitosäännösten selkeyttäminen sekä avoimuuden edistäminen siten, että nykyistä suurempi osa poliisin ja syyttäjän esitutkintaan ja syyteharkintaan liittyvien päätösten perusteina olevista tiedoista olisi julkisia.

Keskeiset ehdotukset

Esityksellä selkeytetään yksityiselämän suojaa koskevien salassapitoperusteiden keskinäisiä suhteita rikosasioissa poistamalla rikosasioihin sovellettavien salassapitoperusteiden päällekkäisyyttä. Lisäksi lisätään kansalaisten ja median mahdollisuuksia saada tietoa rikosasioista ja niissä tehdyistä viranomaispäätöksistä rajoittamalla keskeisiin esitutkinnassa ja syyteharkinnassa laadittuihin asiakirjoihin sisältyvien tietojen salassapitoa. Salassapidosta voitaisiin kuitenkin poiketa vain tilanteessa, jossa tietojen antamisesta ei todennäköisesti aiheutuisi rikosasiaan osalliselle henkilölle vahinkoa, merkittävää haittaa taikka ilman painavaa syytä kärsimystä.

Yhteiskunnallisista vaikutuksista

Todetaan muun ohella, että yksityiselämän suojaan kajoaminen ei automaattisesti takaa parempaa mahdollisuutta julkisen vallankäytön valvontaan, jos jul-kiseksi tulee vain tietoja, jotka eivät ole olennaisia viranomaisen toiminnan arvioinnin tai käsittelyssä olleen rikollisen teon rikosoikeudellisen arvioinnin näkökulmasta. Esityksessä on kuitenkin pyritty lopputulemaan, jossa yksityiselämän suojan rajoitukset kohdentuisivat vain niihin tietoihin, joiden julkisuus on julkisen vallan käytön

valvonnan ja viranomaisen toiminnan läpinäkyvyyden näkökulmasta keskeistä. Näitä ovat viranomaisen tekemät rikosprosessin päättämistä koskevat päätökset sekä näiden päätösten perusteiden ymmärtämiseksi välttämättömät tiedot.

Nykytilasta

Voimassa olevaa lainsäädäntöä voidaan pitää tulkinnanvaraisena, osin ristiriitaisena ja tämän johdosta vaikeana soveltaa. Ehdottoman salassapidon piiriin kuuluvien asioiden salaamisen ja median julkistamisen intressien välisiin näkökulman eroihin on haettu ratkaisuja hallinto-oikeuksista. Hallinto-oikeuksien ratkaisujen perusteella ei kuitenkaan voida katsoa muodostuneen selkeää oikeuskäytäntöä – julkisuuslain perusteella edellytetään tapauskohtaista harkintaa. Ehdottomasti salassa pidettävät tiedot ja rikosten tunnusmerkistön mukaiset seikat voivat johtaa tulkinnallisiin ongelmiin esitutkinnan päätösten ja syyttäjän ratkaisujen julkisuuden osalta muun ohella luonnollisen henkilön velallisen rikoksesta, luonnollisen henkilön velallisen petoksesta tai työttömyysturvaan liittyvissä rikoksissa ulosottotietojen ja työhallinnon henkilöasiakkuuden salassapitovelvoitteiden johdosta.

Havaintoja

Ehdotuksen keskeiseksi tavoitteeksi on asetettu esitutkinnan ja syyteharkinnan aikana ja sen jälkeen sovellettavien salassapitosäännösten selkeyttäminen ja avoimuuden edistäminen siten, että nykyistä suurempi osa poliisin ja syyttäjän esitutkintaan ja syyteharkintaan liittyvien päätösten perusteina olevista tiedoista olisi julkisia.

Yksityiselämän suojaan suojasta poikkeamisen kriteeriksi asetetaan velvoite arvioida, pidetäänkö todennäköisenä, että tietojen antamisesta ei aiheutuisi rikosasiiaan osalliselle henkilölle vahinkoa, merkittävää haittaa taikka ilman painavaa syytä kärsimystä. Poliisilaitoksen näkökulmasta termeissä on ristiriitaa, koska vahinko ja merkittävä haitta käytännön elämässä ovat aivan eri tason asioita. Olisiko ymmärrettävämpää muotoilla lakiteksti muotoon "merkittävää haittaa tai vahinkoa"?

Ehdotus julkisuuslain 24 §:n 1 momentin 26 kohdan muutokseksi voi sinällään selkeyttää säännöksen tulkintaa. Kuitenkin edelleen esitutkintaan ja syyteharkintaan liittyvien päätösten perusteina olevien tietojen julkistamiselle asetettava, tapauskohtaiseen harkintaan perustuva velvoite arvioida asiaan osalliselle vahingon, merkittävän haitan tai painavan kärsimyksen aiheuttamisen todennäköisyyttä edellyttää esitutkinta- ja syyttäjäviranomaisen velvollisuudeksi nyt voimassa olevan lainsäädännön tapaan yksittäistapauksessa punnita yksityisyyden suojan ja julkisuuden välistä intressiä.

Oikeustieteellisen tutkimuksessa (Satu Rantaeskola: Asianomistajan yksityiselämän suoja rikosprosessissa; Alma Talent 2021) on esitetty, että asianomistajan yksityisyyden suoja rikosprosessissa tulisi vahvistaa. Hallituksen esityksen perusteluihin tulisikin nyt käsillä olevaa esitystä täsmällisemmin laatia esimerkinomaisia näkökulmia merkittävää vähäisemmästä haitasta. Kitaransoittoharrastuksen akvaarioharrastuksen tai hammaslääkärissä käynnin ohella muiden esimerkkien käsittely voisi edistää esitutkinta- ja syyttäjäviranomaisten säännöksen tulkinnan yhteneväisyyttä.

Lopuksi

Lakiehdotuksessa puhutaan Julkl 24 §:n 26 kohdassa rikoksen uhrista. Rikoksen uhria ei ole kuitenkaan käsityksemme mukaan missään määritelty. Jotta lainkohdan soveltaminen on yhdenmukaista, lakitekstissä olisi järkevää käyttää termiä asianomistaja tai sitten määritellä tarkkaan mitä rikoksen uhrilla tarkoitetaan. Soveltajalle jää epäselväksi, voiko rikoksen uhrin käsite olla laajempi kuin asian-omistajan? Voiko rikoksen uhrina olla taho, johon on aiheutunut välillistä vahinkoa tai haittaa teosta.

Lisäksi, tulisiko esitutkimamenettely säätää julkisuuslakiin erityiseksi menettelyksi, jota koskisi muista poikkeava lainsäädäntö? Nyt samaa lakia noudattavat myös pelkästään hallintoprosessia noudattavat viranomaiset. Esitutkimaviranomaiselle on erilainen tarve salaamiselle esitutkimaprosessiin kuuluvien erityisten ja hallintoprosessista poikkeavien menettelytapojen ja periaatteiden vuoksi. Erilliseen pykälään, tms. voitaisi yhdistellä lain 24 pykälän 1 momentin kohtien 3 ja 26 (sekä muiden kohtien yksityiselämää koskevien pykälien sääntelyn) sisältö esitutkimaprosessia vastaavaksi. Muille viranomaisille voisi jättää nykyisen 26 kohdan siinä muodossa kuin se nyt on, mikäli se palvelee heitä.

Hurvi Taina
Itä-Suomen poliisilaitos - Itä-Suomen poliisilaitos